

Huno Rätsep

Huno Rätsep 60-vuotias

28. joulukuuta täyttää 60 vuotta Tarton yliopiston viron kielen professori Huno Rätsep. Hän on Tarton synnynnäisiä ja siellä koulunsa käynyt. Hänen v. 1954 valmistuneen kandidaatintyönsä aiheena olivat suomalais-ugrialaisten kielten infiniittiset verbinmuodot. Hän väitteli filologiatieteiden tohtoriksi v. 1974, ja v. 1977 hänestä tuli Tarton yliopiston viron kielen oppituolin johtaja ja v. 1981 Viron tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen.

Huno Rätsep on ennen muuta modernisti suuntautunut kielentutkija. Hänen nimensä liittyy olennaisesti virolaisen strukturalistisen kielentutkimuksen nousuun viime vuosikymmeninä. Tämä nousu alkoi oikeastaan syksyllä 1960, kun Tarton yliopistossa järjestettiin lingvistien ja matemaatikkojen yhteinen seminaari. Samoihin aikoihin alkoi myös do-

sentti Rätsep pitää luentosarjoja strukturaalilingvistiikasta ja kielitieteen uusista suuntauksista. Helsingin fennougristikongressissa 1965 hän saattoi jo esitellä niitä tutkimuksia, joita silloin tekivät ajantasaisin menetelmin sittemmin hyvin tunnetut tutkijat Mati Hint, Tiit-Rein Viitso, Ellen Uuspõld, Mati Ereht, Haldur Õim ja myöhemmin runoilijana ansioitunut Jaan Kaplinski. Samana vuonna alkoi ilmestyä myös enimmäkseen yliopilaiden töitä sisältävä uuslingvistinen julkaisusarja Keel ja struktuur. Nuoret strukturalistit muodostivat GGG:n (generatiivisen kieliopin ryhmän). Rätsep itse ilmoitti tuohon aikaan tutkivansa verbien rektiosuhteita ja viron ydinlausien tyyppejä.

Verbien rektiityyppejä Rätsep onkin selvittänyt paljon. Tallinnan FU-kongressissa 1970 hän esitteli tuloksia n. 4 000 verbiin pohjautuvasta analyysistä, joka oli paljastanut lähes tuhat erilaista rektiorakennetyyppejä. Useimmilla viron

verbeillä on vain yksi rektiorakenne, mutta esimerkiksi *olema*-verbillä on pe-
rästi 93 ja *saama*-verbilläkin 69.

Rätsepin rektiotutkimukset osoittavat senkin, että objektin muodon kannalta virossa on toisaalta nominatiivi-, genetiivi- tai partitiivisijaisia verbejä, toisaalta partitiiviverbejä ja tietyin ehdoin jompaankumpaan ryhmään kuuluvia verbejä (Eesti keele verbisüntaksi pohimõtteid ja reegleid; Emakeele Seltsi Aastaraamat 19–20, 1975). Rektiorakenteiden tunteminen tarjoaa mahdollisuuksia yhdysverbien tarkasteluun; voidaan erottaa semanttisesti varsinaiset yhdysverbit (esim. *üle jooksma* 'loikata, karata'), ilmaisuverbit (esim. *silmas pidama* 'pitää silmällä') ja näiden väliryhmä, jossa yhdysverbin alkuperäinen merkitys on muuttunut käännöslainan tai metaforan vuoksi (ks. »Ühendverbide reksioonistruktuuride iseärasustest eesti keeles», Emakeele Seltsi Aastaraamat 14–15, 1969).

Rätsep on esittänyt hyvin havainnollisesti, miten viron kielen yksinkertaisia lauseita voidaan kuvata, kun lähtökohdaksi otetaan verbikeskeinen lausemalli (Keel ja struktur 6/1972). Esimerkiksi lauseille *Noored kihlusid* ja *Noored abielusid* sopii yhteiseksi kaavioksi: N + nom. + pl. V. Tällaista kaavaa voidaan sitten tyypeittäin laajentaa ja muuttaa eri symboleja käyttäen. Näin on mahdollista määrittää jokaisen verbin rektiostrukturyypit. Lisänäkökulma tällaiseen tutkimukseen saadaan vielä, kun lauseen ilmaisemat konkreetit tilanteet muunnetaan sellaisiksi abstraktimmiksi toimintatilanteiksi kuin TIEDOTTAMINEN, PUHUMINEN jne. Silloin voidaan rektiorakennetyyppjäkin koota vielä suuremmiksi ryhmiksi. Sittemmin Rätsep on porautunut abstrakteihin syvärakenteisiin ja kiinnittänyt entistä enemmän huomiota semantiikkaan: lauseenmuodostuksessa ovat olennaisia sanojen merkitykset ja niiden pohjana olevat abstraktit tilanteet. Hän erottaa analyysissään viestintätilanteen, konkreettisen toimintatilanteen ja syvätilanteen. Siinä

ei kuitenkaan ole kyseessä lauseiden syvästruktuurien tarkastelu Fillmoren tavoin loogisten predikaattien ja argumenttien suhteina vaan konkreetit tilanteet yleistettyinä abstrakteina toimintoina ja tiloina.

Huno Rätsep on käsitellyt lauseen rakenteen ongelmia useissa yhteyksissä. Hänen tutkimuksiinsa on olennaisesti vaikuttanut Lucien Tesnière'n v. 1959 julkaisema valenssiteoria (ks. artikkelia »Valenssiteooriat ja selle kriitikat», Keel ja struktur 7/1972). 6 000 ydinverbiä käsittävän aineiston mukaan ovat erilaisista alkeislauseista (*elementaarlaused*) kolme yleisintä seuraavat tyypit: yksipaikkainen *Poiss jooksis* (kaavaltaan N + nom. V; n. 2 500 verbiä), kaksipaikkaiset *Kirjanik ülistab loodust* (N + nom. V N² + part.; n. 1 300 verbiä) ja *Kolumbus avastas Ameerika* (N¹ + nom. V N² + ngp. [nominatiivi, genetiivi tai partitiivi]; n. 1 100 verbiä) (ks. »Eesti keele lihtlauseete moodustamise alustest»; ESA 22/1977). Kun verbin määritepaikkojen määrä on vähintään kuusi, lause käy jo vaikeaselkoiseksi (ks. myös »Elementaarlaused eesti keeles»; Keel ja struktur 8/1973). Äidinkielen lauserakenteisiin kohdistuneen tutkimuksen synteesi oli Rätsepin väitöskirja *Eesti keele lihtlauseete tüübid* (1978), jota on esitelty Virittäjässä (1980 s. 169–172). Väitöskirjassaan hän erotti 1 277 verbikeskeistä lausemallia ja redusoi ne 380 elementaari-lauseeksi.

Rätsep on tarkastellut myös modaali-verbejä. Hänen mukaansa verbit *võima*, *pidama*, *näima*, *paistma* ja *tunduma* muodostavat infiniittisesti pääverbin kanssa käytettyinä yhdyspredikaatin. Sen sijaan vastoin esitettyjä käsityksiä *tuleb* ei olekaan modaaliverbi. (Ks. »The Syntactic Characterization of the Estonian Modal Verbs», GGG aastakoosolek 1972: teesid). On kiintoisaa, että *tulla*-verbin subjektin tulee tällaisissa yhteyksissä olla virossa suomesta poikkeavasti elollinen olento (/+elollinen/), esim. *mul tuli kirjutada*.

Kiinnostus kielen perusrakenteisiin on

Katsauksia

vienyt Rätsepin myös typologisten ongelmien pariin. Turun fennougristikongressissa hän tarkasteli viron kielen yksinäislauseiden perustyyppjä typologian näkökulmasta. Hän pitää esityksessään silmällä sekä venäläistutkijoiden kehittämää kontensiivista typologiaa että itämerensuomalaisten kielten historiallista lauseoppia. Varsinkin subjektin ja objektin suhteiden tarkastelu osoittaa, että yleisten nominatiivisten lausetyyppien rinnalla virossa on käytössä myös vanhempia ei-nominatiivisia, esimerkiksi possessiivisia lausetyyppejä kuten *mul on raamat*. Rätsepin katsauksessa »Some tendencies in the development of Estonian» (Sovetskoje finno-ugrovedenije 1981) on puheena muitakin typologian kysymyksiä. Tästä artikkelista ilmenee, miten viron morfologiaan on ollut ja on kehittymässä rinnan agglutinatiivisia ja fleksiivisiä piirteitä. Viron kielen typologista sekatyypillisyyttä lisäävät vielä tietyt isolaatiokielifille ominaiset tuntomerkit.

Huno Rätsep on synkronikko, mutta hän on ansiokkaasti käsitellyt myös historiallisen kielentutkimuksen kysymyksiä, kuten osoittavat varsinkin hänen julkaisunsa Eesti keele ajalooline morfologia I (1977) ja II (1979). Hän on koonnut vuosikymmenien kuluessa viron sanaston etymologisen kortiston niitä luentojaan varten, joita hän on pitänyt äidinkieliensä sanaston historiasta. Tähän aineistoon perustuu hänen tärkeä tutkimuksensa viron kirjakielen sanavartaloitten alkuperästä (Keel ja Kirjandus 1983). Tämä esitys osoittaa ensimmäistä kertaa tarkasti, miten suuri kukin viron kielen 20 sanastokerrostumasta on. Neljään laajimpaan kerrostumaan sisältyy jo 53 % kaikista sanavartaloista: virolaiset ja lähdöltään tietymättömät 19,4 %, alaksalaiset lainat 13,9 %, itämerensuomalaiset vartalot 10,9 % ja saksalaiset lainat 8,8 %.

Erityisesti akateemisiin opinnäytetöihin perustuu Rätsepin kiintoisa katsaus viron kirjakielen suomalaislainoista (Keel ja Kirjandus 1976), ja samaan ai-

hepiiriin liittyy kirjoitus Johannes Aavik ja soome laenud (Keel ja Kirjandus 1981). Tekijä toteaa, että vakiintuneita suomalaisia sanalainoja on virossa lähes 800; eri yhteyksissä ainakin kerran käytettyjen määrä nousee pariintuhanteen. Niistä useimmat ovat merkitykseltään abstrakteja, kun taas viron muu lainasano on enimmäkseen konkreettisisältöistä. Merkittävin suomalaislainojen välittäjä oli Johannes Aavik. Hänen ehdottamistaan ainakin 800 sanasta on jäänyt käyttöön n. 320. Aavikin ansiosta suomen vaikutus ulottuu viron johtimistöönkin. Rätsep on käsitellyt myös liivin ja viron yhteistä sanastoa (Läänemeresoomlaste etnokultuuri küsimusi, 1982), viron kirjakielen sanaston kartuttamista (Kirjakeel 1964, 1983) ja alaksalaisperäisiä etunimiä (Sõnasõel 6/1983), ja hän on selvittänyt monien viron kirjakielen sanojen alkuperää (Sõnasõel 1/1972, 2/1973). V. 1985 hän piti Syktyvkarin fennougristikongressissa esitelmän viron kirjakielen sanavartaloitten käyttöajudesta johdosten muodostuksessa. Esitelmästä ilmeni, että n. 60 % viron kirjakielen johdoksista on sellaisia uudismuodosteita, joita ei ole vielä Wiedemannin suuressa sanakirjassa.

Rätsep on myös laatinut laajan katsauksen Paul Aristeen viron sanojen alkuperän tutkijana (myös sanaluettelo; Sõnasõel 3/1975) ja erinomaisen, useilla kielillä, myös suomeksi ilmestyneen Aristen henkilöhistorian (1980). Kiinnostavaa oppihistoriaa sisältyy hänen useista muista virolaisista tutkijoista laatiemiinsa kirjoituksiin.

Suomalaisten kollegojenkin parhaat kiitokset ansaitsee Huno Rätsepin taitava toiminta kymmenien merkittävien kielitieteellisten teosten vastaavana toimittajana tai toimitusneuvoston jäsenenä. Mainittakoon vain hänen osuutensa keskeisten sarjojen Emakeele Seltsi Aastaraamat, Kirjakeel, Keel ja struktuur, Keele modelleerimise probleme, Generatiivse grammatika grupi aastakoosolek: teesid, Sõnasõel ja Tõid eesti filologia alalt toimittajana.

Kotikielen Seura esittää aikakausleh-
tensä kautta parhaat onnentoivotuksen-
sa Viron vastaavan seuran Emekeele
Seltsin esimiehelle professori Huno
Rätsepille hänen merkkipäivänään.

SEPPO SUHONEN

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...

... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...
... ja kukaan ei ole koskaan ollut...